

ЗОВНІШНЄ НЕЗАЛЕЖНЕ ОЦІНЮВАННЯ – ПОКАЗНИК ЯКОСТІ ОСВІТИ

Стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету й конкурентоспроможності держави на міжнародній арені є освіта [12; 2002. – №16. – Ст. 860]. Не випадково ХХІ сторіччя ЮНЕСКО оголосило «століттям освіти». Від того, наскільки успішно будуть розвиватися наукова й освітянська галузі, залежить у кінцевому підсумку здатність України конкурувати у світовому співтоваристві [9, с. 2]. Освіта повинна (а) мати національний і гуманістичний характер і ґрунтуватися на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях і духовності, а також (б) утверджувати національну ідею, сприяти національній самоідентифікації, розвитку культури, оволодінню її світовими цінностями й загальнолюдським надбанням. У Посланні до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України, 2008 рік» Президент України наголосив, що загалом питання науки й освіти, як підвалин

національного гуманітарного простору, мають посісти центральне місце в державному «порядку денному». Завдання країни – розбудова якісно нової національної освітянської й наукової справи, самодостатньої, добре фінансованої й адекватної потребам держави й суспільства [11; 2008. – №15. – Ст. 555].

Незважаючи на деякі розходження в методологічних підходах до визначення місця права на освіту в загальній системі прав та свобод громадян, принципово важливим є те, що це право закріплено в ст. 26 Загальної декларації прав людини 1948 р. [4], згідно з якою кожна людина має право на освіту. Технічній і професійній освіті належить бути загальнодоступною, а вищій – однаково доступною для всіх на підставі здібностей кожного. Вона має бути спрямована на повний розвиток людської особистості й збільшення поваги до прав людини та основоположних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості й дружбі

між усіма народами, расовими й релігійними групами, діяльності Організації Об'єднаних Націй щодо підтримання миру. Конкретизуючи цю норму, Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права, прийнятий ООН 19 грудня 1966 р. (ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української УРСР 19 жовтня 1973 р., №2148-VIII) [10], у ст. 13 встановлює, що держави, які беруть участь у ньому, визнають право кожної людини на освіту, яка має спрямовуватись на повний духовний розвиток індивіда й усвідомлення його гідності, зміцнювати повагу до прав людини й основних свобод. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають, що для повного здійснення цього права вищу освіту потрібно зробити рівно доступною для всіх на основі здібностей кожного шляхом вжиття необхідних заходів, зокрема, поступового запровадження безплатної освіти.

Вважаємо можливим розмежувати право на освіту в цілому на 2 послідовних складники – право на доступ до початкової освіти і право на одержання середньої й вищої освіти. При цьому право на доступ до початкової освіти належить до категорії громадянських і політичних прав, а право на одержання середньої й вищої освіти – до категорії прав економічних, соціальних і куль-

турних.

Відповідно до преамбули Закону України «Про освіту» від 23 травня 1991 р., №1060-XII освіта – це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства й держави [1; 1991. – №34. – Ст. 451]. Її метою є всебічний розвиток людини як особистості й найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цьому підґрунті інтелектуального, творчого й культурного потенціалу народу, підвищення його освітнього рівня, забезпечення галузей економіки кваліфікованими фахівцями.

У матеріалах для підсумкової колегії «Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи» наголошується, що в сучасному світі значення освіти як найважливішого чинника формування нової якості не тільки економіки, а й суспільства в цілому постійно зростає. Тому проблема підтримки розвитку освіти й науки є глибоко соціальною. Вона належить до пріоритетних завдань суспільного розвитку, безпосередньо пов'язаних із системою національних інтересів, підвищенням якості життя й національної без-

пеки. Необхідно створити всі умови для належного оцінювання гідності педагога, науковця, інтелектуала, а не пасивно спостерігати за процесом маргіналізації освіти й науки [2]. Хоча за чисельністю населення з вищою освітою Україна випереджає такі розвинені країни, як Великобританія, Німеччина, Франція, але безумовним є й той факт, що ні зміст, ні якість навчання в ній ще не задовольняють потреб суспільства.

Прийнявши це до уваги і з метою подальшого розвитку освіти в Україні, її інтеграції до європейського освітнього простору, а також створення умов для забезпечення доступу громадян до якісної освіти, утвердження високого статусу педагогічних працівників у суспільстві Президент України в указі «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» від 4 липня 2005 р., №1013/2005 поставив перед Кабінетом Міністрів завдання опрацювати й забезпечити реалізацію заходів щодо здійснення переходу до проведення вступних випробувань до вищих навчальних закладів шляхом незалежного зовнішнього оцінювання досягнень у навчанні випускників закладів системи загальної середньої освіти й передбачити відповідне фінансування зазначених заходів [12; 2005. – №27. – Ст. 1542].

Ми погоджуємося з В.Я. Тацієм,

який наголосив, що вступ до вищого навчального закладу – одна з найважливіших подій у житті людини. Щороку близько півмільйона школярів, їх батьки й рідні стурбовані проблемою подальшого навчання. Держава зобов'язана забезпечити рівний доступ молодих людей до повноцінної та якісної освіти згідно з їх інтересами, схильностями й незалежно від майнового статку сім'ї, місця проживання, національної належності та стану здоров'я. Потрібно використовувати всі можливості для соціального захисту студентів, особливо з числа найменш забезпечених. Важливим завданням держави є формування професійної еліти, виявлення й підтримка найбільш обдарованої, талановитої студентської молоді [13, с. 3].

Як справедливо відмічає вчителька української мови й літератури Українського коледжу ім. В.Сухомлинського З. Воєвода, впровадження незалежного зовнішнього тестування як загальнообов'язкової форми оцінювання спричинить колосальну перебудову насамперед усієї системи освіти, дасть потужний поштовх до переорієнтування з роздування високих даних у навчанні на боротьбу за якісну освіту [3, с. 5]. До цього часу для працівників середньої освіти головним є забезпечення значної кількості медалей, грамот, дипломів, відзнак.

Результатом цього підходу є деградація й переродження середньої школи: головною стала цифра, а не результат. Учителі виборювали саме показники, в якийсь момент забувши про реальні досягнення – ученість, вихованість і розвиненість школярів.

Доцільність запровадження незалежного оцінювання повинна відповідати євроінтеграційним прагненням нашої країни. Настав час визначитися, куди прямує держава і чи прямує взагалі. Якщо маємо бажання в майбутньому бути в когорті розвинених країн світу, то вже зараз слід будувати відносини в царині освіти з урахуванням європейських і світових вимог. При цьому варто скористатися новими освітніми системами і в першу чергу незалежним оцінюванням, які відомі в державах Європи достатньо давно й апробовані часом. Спроба ж, уже в який раз будувати наш власний вітчизняний, так би мовити, «освітній велосипед» (як іноді пропонують деякі політичні діячі, які жодного дня не працювали в якомусь освітньому закладі), є приреченою. Уряду, Міністерству освіти і науки України, Українському центру оцінювання якості освіти не треба сумніватися щодо правильності реформ, які провадяться, і не зважати на часто безпідставну критику з боку політиків. Адже вона пов'язана з політичною кон'юкту-

рою, а значить, не виключено, що ті, які ще вчора виступали з гнівними промовама, вже завтра, прийшовши до влади, палко підтримуватимуть цей почин (до речі, нетривала історія незалежності України рясніє подібними прикладами).

Якщо ми будемо продовжувати пошуки свого власного, ексклюзивного шляху до процвітання на освітянській ниві, то, в черговий раз ризикуємо лишитися ні з чим на узбіччі світової цивілізації. І це ще далеко не все. До нашого (за деякими даними) 20 – 30-річного відставання в галузі освіти додадуться наступні десятиліття. Якщо сьогодні ми вказуємо на наявність проблем у якості освіти, то якщо вже зараз не розпочнемо ефективних реформ останньої, зокрема, не запровадимо незалежне зовнішнє тестування, то років через 10 ми будемо констатувати катастрофічну ситуацію. Не вдаючись до прикладів (а їх безліч), варто наголосити, що навіть у ті країни, де оцінювання стало звичним явищем, на перших стадіях його втілення в життя також відчували чималі труднощі. Однак вони змогли виявити вірність обраному шляху й у кінцевому підсумку були віддячені за це серйозними зрушеннями як в економічній, так і в соціальній сфері. На даний час у країнах, які обрали ще років 20 назад тестування як ключовий метод оціню-

вання, ні в кого він не викликає обурення чи заперечення. Між іншим, з інформацією про колишні проблеми цих держав стосовно порушеного питання можна ознайомитись на шпальтах газет давно минулих років.

Інтеграція України до світового простору вимагає постійного вдосконалення національної системи й вищої освіти, пошуку ефективних шляхів покращання якості освітніх послуг і розроблення інноваційної моделі навчального закладу. Це відповідає пріоритетам державної політики. Не випадково Президент України в указі «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні» від 20 березня 2008 р., №244/2008 доручив Кабінету Міністрів розробити й затвердити комплексний план дій з розвитку освіти в Україні на 2008 – 2011 роки, передбачивши, зокрема, заходи щодо прискорення процесу, забезпечення збалансованої структури підготовки фахівців з вищою освітою відповідно до потреб національної економіки та до європейських вимог [12; 2008. – №8. – Ст. 404]. При цьому визнається нагальна потреба вжиття вичерпних заходів по вирішенню проблемних питань стосовно впровадження зовнішнього незалежного оцінювання досягнень у навчанні випускників закладів системи загальної середньої освіти, які виявили бажання вступи-

ти до вищих навчальних закладів.

До концептуальних ідей і поглядів на стратегію й основні напрямки розвитку вищої освіти в першій чверті XXI ст. слід віднести: (а) постійне оновлення змісту освіти й (б) організацію навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень. В Україні повинен забезпечуватися прискорений інноваційний розвиток освіти, а також створюватися умови для розвитку, самоствердження й реалізації особистості впродовж життя людини. Для цього необхідно сформуванню освітнє середовище з урахуванням інноваційного характеру його розвитку, запитів особистості й потреб суспільства, що сприятиме виконанню завдань щодо входження вітчизняної системи освіти до світової.

Результатом розвитку науки й високотехнологічних галузей у ХХ ст. є формування в економіках провідних держав світу нового механізму саморозвитку – національних інноваційних систем, у рамках яких зароджуються й реалізуються інновації. Незважаючи на національні відмінності, загальною рисою всіх без винятку національних інноваційних систем є лідерство в забезпеченні 3-х пріоритетів такого розвитку – науки, освіти й наукоємного виробництва. Ефективність дер-

жавної політики саме у сфері управління інноваційними процесами визначає конкурентоспроможність національної економіки. У розвинених країнах до 90% приросту валового продукту забезпечується за рахунок упровадження нових технологій. При цьому роль держави в зазначеному процесі значно вагоміша, ніж при регулюванні звичайної економічної діяльності.

Учасники парламентських слухань «Про стан і перспективи розвитку вищої освіти в Україні», які відбулися 13 травня 2004 р., відзначили:

– вирішення пріоритетних завдань інноваційного соціально-економічного розвитку України неможливе без опори на освіченість суспільства;

– глобальні динамічні зміни в суспільно-економічному процесі зумовлюють стратегічні завдання й визначають головні напрямки оновлення й розвитку вищої освіти в державі, підвищення її якості й приведення у відповідність зі структурою потреб ринку праці;

– вища школа робить значний внесок у формування економіки й розвиток громадянського демократичного суспільства;

– саме вища освіта забезпечує відтворення й розвиток інноваційного потенціалу економіки й демократичного суспільства [1; 2004. – №38. – Ст. 479].

При цьому ще раз наголоси-

мо, що однією із запорук успішності інноваційних процесів може й повинно стати незалежне оцінювання.

Верховна Рада в постанові «Про стан і перспективи розвитку загальної середньої освіти в Україні» від 9 січня 2007 р., №536-V наголосила, що національна система середньої освіти це не повною мірою відповідає глобальним економічним і соціальним тенденціям розвитку, вимогам інформаційного суспільства, сучасному стану вітчизняної економіки й суспільного життя. Недостатньо вивчаються й аналізуються громадські інтереси в освіті; вона продовжує орієнтуватися на традиції замкнутого й відокремленого освітнього простору, що призводить до зниження рівня загальноосвітньої підготовки, звужує перспективи молоді стосовно здобуття престижної освіти, а відтак – подальшої успішної діяльності на ринку праці, стримує інтеграцію України до світової спільноти [1; 2007. – №12. – Ст. 126].

У Посланні Президента України до Верховної Ради «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002 – 2011 роки» підкреслюється, що молодим людям належить мати рівні й дедалі ширші можливості отримання якісної освіти, у тому числі вищої, незалежно від

доходів і матеріального стану їх сімей. Потрібно сформувавши таке середовище, в якому позиції кожного індивіда, його громадський статус визначалися б передусім рівнем освіченості, набутими знаннями й умінням застосовувати їх на практиці [5].

Держава повинна побудувати ефективну цілісну національну систему освіти з урахуванням необхідності адаптування освіти й науки до сучасних ринкових відносин. Вищі навчальні заклади забезпечують потреби суспільства й держави у кваліфікованих фахівцях, конкурентноздатних на світовому ринку праці. Швидкі темпи структурних зрушень у сучасній економіці, старіння знань, здобутих у процесі первинної професійно-освітньої підготовки, зумовлюють потребу у впровадженні системи неперервної освіти на підставі зв'язку між загальною середньою професійно-технічною і вищою, її ланками, а також оптимізації системи перепідготовки й підвищення кваліфікації, інтегрованих навчальних планів і програм. Як засвідчує статистика, нині знання на планеті оновлюються кожні 6 років, а тому головним стратегічним ресурсом держави є система безперервної освіти дорослих, ідея якої сьогодні стала надзвичайно актуальною в розвинених країнах як один з важливих засобів подолання соціальних та освітніх про-

блем [8, с. 2].

У Концепції загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, схваленій Законом України від 21 листопада 2002 р., №228-IV, наголошується, що цей процес має охоплювати всі сфери вітчизняного законодавства, в тому числі й освітню. Особливим пріоритетом при цьому є всебічний захист прав та свобод людини [1; 2003. – №3. – Ст. 12].

Вагомим здобутком упровадження незалежного оцінювання має стати й моральне оздоровлення суспільства. Протягом останніх десятиліть, характеризуючи суспільно-політичну й економічну ситуації, що складаються в Україні, з незмінною постійністю констатуємо факт активного поширення корупції й посиленого її вкорінення у всі сфери життєдіяльності держави й суспільства. Не минула ця проблема й царину освіти. Ні для кого не є секретом, що в діяльності як середніх шкіл, так і вищих навчальних закладів однією з проблем, які потребують невідкладного розв'язання, є саме ця правова аномалія. Вона становить значну загрозу демократичним засадам, реалізації принципу верховенства права, соціальному прогресу, національній безпеці, становленню здорового громадянського суспільства. Тому створення дійової си-

стеми запобігання корупції, розроблення комплексних заходів для протидії цьому протиправному явищу, виявлення й подолання її соціальних передумов і наслідків – це пріоритетні завдання держави.

На міжнародному рівні Україна має репутацію надзвичайно корумпованої держави, про що свідчить її незмінно низький рейтинг за рівнем доброчесності, що визначається за результатами досліджень, проведених протягом останніх років авторитетними міжнародними інституціями. Зокрема, індекс сприйняття корупції (дослідження Transparency International) в нашій країні дорівнював: у 2002 р. – 2,4; у 2003 – 2,3; у 2004 р. – 2,2; у 2005 р. – 2,6. (За методологією цього дослідження, до держав з небезпечним рівнем доброчесності належать ті, в яких значення індексу менше 3-х); [12; 2006. – №37. – Ст. 2540]. У 2008 р. за даними Transparency International Україна посідає 167 місце за рівнем корупційності. Дослідження, проведене Інститутом прикладних гуманітарних досліджень у рамках Канадсько-українського проекту сприяння доброчесності, доводить, що серед проблем, що непокоять населення, корупція займає 2-ге місце, ненабагато відстаючи від низької заробітної плати, і значно випереджаючи такі проблеми, як високі ціни, злочинність, низь-

ка якість медичних послуг, безробіття, екологічні проблеми, високі податки, проблеми з житлом, політичні конфлікти та ін. А з твердженням, що корупція України – звичне явище в національному суспільному житті, погодилося 85,1% опитаних [7, с. 37].

На жаль, корупція є актуальною й в освітній галузі. На початку XXI ст. з 60% випускників середніх шкіл, які бажають продовжити навчання у вузах, лише 35% мають таку можливість. До речі, у розвинених країнах цей показник становить 70%; у Японії на сьогодні 97% громадян віком 28-35 років мають вищу освіту, а через декілька років країна планує перехід до обов'язкової вищої освіти [6, с. 372]. Основною причиною цьому називаються хабарництво й корупція в багатьох вищих навчальних закладах як під час вступної кампанії, так і реалізації навчального процесу. Як наслідок – вступ до окремих вищих навчальних закладів став залежати не від рівня знань абітурієнта, а від матеріального статку, можливості його батьків. «Конкурс умів», за влучним визначенням деяких керівників країни, поступово став перетворюватися на «конкурс гаманців». У результаті всього цього по закінченні вищого навчального закладу ми отримуємо не кваліфікованого спеціаліста з того чи іншого фаху, а чергового сина заможних батьків,

невігластва якого економіка не потребує. Замовчувати й надалі цю проблему вже не можна, бо від цього вона не зникне, а тільки перейде на новий рівень. Основну роль у вирішенні цих проблем якраз і покликано відіграти зовнішнє незалежне оцінювання навчальних досягнень випускників закладів системи загальної середньої освіти.

Міністерство освіти і науки України неодноразово наголошувало на необхідності забезпечити систематичний контроль діяльності вищих і професійно-технічних навчальних закладів з метою унеможливлення проявів хабарництва, корупції й посадових зловживань під час вступної кампанії й реалізації навчального процесу. На виконання Закону України «Про боротьбу з корупцією та організованою злочинністю», відповідних постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України, спрямованих на поліпшення роботи щодо попередження зловживань посадовими особами та працівниками навчальних закладів, Міністерство рекомендувало на нарадах керівників відділів освіти районних (міських) державних адміністрацій, радах ректорів (директорів) вищих навчальних закладів, у педагогічних колективах за участю батьківської громадськості розглядати пи-

тання про підготовку й проведення заходів, пов'язаних з випуском учнів і студентів.

Неможливо переоцінити негативний вплив зловживань у сфері освіти. Корупція загрожує верховенству права, підриває соціальну справедливість, вражає економічний розвиток і конкурентоспроможність країни на міжнародних ринках. Вона послаблює моральні підвалини суспільства і ставить під загрозу стабільність суспільних інститутів. У демократичній системі, яка за своїм визначенням залежить від довіри народу, поширення недоброчесності може виявитися фатальним, бо воно знищує віру в інститути держави.

Наостанок хотілося б акцентувати увагу на тому, що будь-яка реформа, в тому числі й у освітній галузі в питанні зовнішнього незалежного оцінювання, потребує обережного, змістовного, а головне – розумного підходу. Адже, основне завдання освіти полягає в тому, щоб відшукати талановитих юнаків та дівчат, які вміють мислити, самостійно приймати рішення, просувати вперед науку. У цьому процесі превалює пошук вчорашніх школярів, які є особистостями або ж стануть такими. А одним з переважних способів у цій діяльності є незалежне зовнішнє тестування.

- Список літератури:** 1. Відомості Верховної Ради України. 2. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи: Матеріали до підсумкової колегії // Освіта України. – 2008, – №21 – 22. 3. *Воєвода З.* Незалежне оцінювання: без вигадок і міфів // Освіта України. – 2006. – №54 – 55. – С. 5. 4. Всеобщая декларация прав человека: Офиц. текст. – М.: Права человека, 1996. – 16 с. 5. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002 – 2011 роки": Послання Президента України до Верховної Ради України від 30.04.2002 р. // Уряд. кур'єр. – 2002. – №100. 6. Конституція України: Офіц. текст: Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина / Упоряд. *М.І. Хавронюк.* – К.: Парламент. вид-во, 1999. – 544 с. 7. Корупція в Україні: 2004 рік (погляд з 2008 року) / За ред. *М.В. Буроменського, А.В. Сердюка.* – Х.: Яшма, 2008. – 224 с. 8. *Кремень В.Г.* Неперервна освіта – стратегічний ресурс // Уряд. кур'єр. – 2001. – №182. – С. 2. 9. *Кремень В.Г.* Освіта зорієнтована на перспективу // Уряд. кур'єр. – 2000 – №32. – С. 3. 10. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. – К.: Укр. правн. фундація. Вид-во «Право», 1995. – 16 с. 11. Офіційний вісник Президента. 12. Офіційний вісник України. 13. Права та обов'язки студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації: 36. онов. норм. актів (станом на 2 квіт. 2008 р.). – Х.: Право, 2008. – 616 с.

Надійшла до редакції 24.09.2008 р.